

Н. В. Пильгун,
кандидат юридичних наук

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

У статті автор розглядає питання прав людини та проблеми їх реалізації, вплив Конституційного Суду України на механізм захисту прав людини. Автор звертає особливу увагу на значення і роль правових реформ із захисту конституційних прав людини і громадянина в Україні.

Ключові слова: право, конституційне право, свободи людини, правова держава, механізм захисту, справедливість, реформа, правосвідомість, правова культура.

Формування демократично-правової держави неможливе без звернень до здобутків світової культури і правової, зокрема. Правова культура розглядається як система правових цінностей, які відповідають рівню досягнутого в суспільстві і разом з тим відбивають у правовій формі права і свободи людини і громадянина, та інші загальнолюдські цінності. Світовий досвід показує, що право є основною з основних культурних цінностей і виступає однією з форм культури.

Українська держава робить крок за кроком, аби побудувати справді демократичне суспільство. Положення ст. 1 Конституції України про те, що Україна є «правова держава», віддзеркалює наше бажання жити в громадянському суспільстві, де юридичними засобами має бути реально забезпечено захист основних прав і свобод людини і громадянина.

Основна ознака правової держави – панування верховенства права, та не менш основною є визнання пріоритету прав і свобод людини і громадянина. З прийняттям Конституції України (розділ 2) держава проголосила цілий ряд прав та свобод, а так як процес становлення і розвитку тривалий та затяжний, то необхідно створити конкретні механізми реалізації цих прав, оскільки забезпечення, гарантування та реалізація прав людини є однією з найважливіших ознак правової держави. Справжнє здійснення і захист прав людини можливо забезпечити завдяки створенню демократичних політичних інституцій та організацій у суспільстві; а також шляхом надання правових та судових гарантій та вироблення механізмів здійснення захисту. Важливим є те, що громадянам України гарантується звернення до суду для захисту своїх прав і свобод (ч. 3 ст. 8).

Норми щодо захисту людини та її гідності, закріплені спочатку в Загальній декларації прав людини, а потім – в Європейській Конвенції прав людини, є нині загальновизнаним у всій Європі. Але, на жаль, це не означає, що вони повсюди поважаються та запроваджуються на практиці.

Передове демократичне конституційне і загальне правознавство в Європі вважає права людини об'єктивними правами, що мають обов'язкову дію для всіх державних органів та інституцій, в тому числі для законодавчої влади. Дотримання цих

об'єктивних принципів є обов'язком державних владних структур і насамперед судів. Саме національне право гарантує захист прав людини, тому важливе значення має забезпечення відповідності національного права Конвенції з тим, щоб національні органи влади і суди могли правильно застосувати її норми на державному рівні.

Європейська Конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 року є комплексним та складним правовим механізмом щодо захисту прав людини. Україна визнала 17 липня 1997 року дану Конвенцію шляхом прийняття Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7, та 11 до Конвенції» за №475/97 – ВР [1, с. 263].

У пункті першому цього Закону зазначено, що Україна повністю визнає на своїй території дію статті 46 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, визнає обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції. Додатковою аргументацією на користь цього ствердження є пункти а) та б) частини 3 статті 31 Віденської Конвенції «Про право міжнародних договорів» від 23.05.1969 року (ратифікованою Україною 14.05.1986 року у складі СРСР), в яких спеціально наголошується на тому, що разом з текстом міжнародного договору враховується практика його застосування та тлумачення, якщо на це дається згода сторін договору, яку дала Верховна Рада України, ратифікуючи цей Закон.

Вищенаведене дає можливість стверджувати, що і для України прецедент не право, створене Європейським судом з прав людини, є обов'язковим джерелом права, оскільки наша держава ратифікувала дану Конвенцію. А щодо судової правотворчості, то вона зараз є загальновизнаною у Європі, а судовий прецедент посідає самостійне місце у континентальній системі права.

Держава повинна максимально забезпечити конституційні права людини, тобто надати належний їм захист, реальне юридичне визнання, а також їх безпосередню дію відповідно до частини 3 статті 8 Конституції України, в якій є посилення на те, що норми Конституції України є нормами

прямої дії. Тобто права й свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави (частина друга статті 3 Конституції України). А така форма діяльності держави щодо цих прав традиційно становить легітимність правової держави.

Але в нашому суспільстві існує проблема щодо визначення змісту деяких прав та їхнього співвідношення як між собою, так і співвідношення з нормами та загальнолюдськими цінностями. А це в свою чергу, створює низку інших соціальних проблем, які на мою думку, ще не отримала необхідного теоретичного та практичного вирішення. Можна сказати, що в реальному житті нашого суспільства основні права людини, закріплені у Конвенції та Конституції України, залишаються здебільшого суто декларативними. Потрібно зробити так, щоб право сучасного громадянського суспільства носило характер гуманістичного права, а не права як суто силового утворення [2, с. 613]. Тобто джерелом природної справедливості мають бути переконання людей, керованих правом; відповідні знання та логічно – правове мислення, а ще мають місце вивчення, сприйняття та узагальнення практичного світового досвіду правового регулювання суспільних відносин. Потрібно відпрацювати комплексну багаторівневу модель забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина. Права людини повинні наповнитись новим морально – етичним та гуманітарним змістом. Адже узагальнення практичного досвіду у всіх сферах суспільного життя дає нам можливість спостерігати в динаміці, як не легко скористатися своїм правом, а ще тяжче відстояти своє право, коли є порушення правової норми щодо особи.

Основні права людини, які записані в Конституції України, повинні бути захищені судовою владою і, перш за все, Конституційним Судом України, так як конституційні судді мають величезний вплив на гармонізацію правової системи. Захисна функція Конституційного Суду протистоїть всяким зловживанням, анулюючи законодавчі акти, що порушують права та свободу громадян.

Конституційний Суд України є спеціальним органом конституційної юрисдикції, який наділяється правом тлумачити Конституцію та визнавати правові акти вищих органів державної влади неконституційними. Відтепер монополією на істинну не володіє навіть єдиний законодавчий орган – Верховна Рада України. Адже кожен її правовий акт, а також акт Президента України, Кабінету Міністрів України чи правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим може бути перевірений на предмет відповідності нормам Конституції України.

Особливо потрібно звернути увагу в аспекті принципу верховенства права на правову природу рішень Конституційного Суду України. Рішення даного органу є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим. Тобто визнані неконституційними закони

та інші правові акти втрачають чинність, а порушені такими актами конституційні права фактично поновлюються за рішенням суду. На захист прав і свобод спрямовані також і рішення з питань офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

Важливою гарантією прав і свобод людини і громадянина є встановлена у статті 157 Конституції України недопустимість внесення до неї змін, якщо вони передбачають, скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, а також встановлення попереднього за відповідністю законопроекту про внесення змін до Конституції України наведеним вище вимогам (ст.159). Даний контроль здійснює Конституційний Суд України, висновок якого щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам ст. 157 і 158 Конституції України є обов'язковим для Верховної Ради.

За допомогою Конституційного Суду може бути нарешті здолане становище, коли розуміння закону окремим державним відомством могло не відповідати духу і букві закону, порушувати конституційні права особи.

Забезпечення захисту прав і свобод людини впливає із завдання Конституційного Суду України: гарантувати верховенство Конституції України на всій території держави. Норми щодо прав і свобод людини і громадянина також включені до Основного Закону. Таким чином, забезпечуючи верховенство Конституції України, Конституційний Суд України забезпечує і пріоритет її норм щодо прав і свобод над іншими нормативно – правовими актами.

Уперше Конституція надала можливість звертатися кожному за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а уже Уповноважений може безпосередньо звернутися до Конституційного Суду України з питань конституційності законів або інших правових актів. А це, перш за все, можна пояснити тими обмеженнями, які встановлені формами конституційного контролю. Водночас Уповноважений з прав людини вважає, що потрібно посилити заходи для забезпечення виконання взятих Україною зобов'язань в галузі прав і свобод людини. Уповноважений з прав людини переконана у необхідності підвищення адміністративної та кримінальної відповідальності посадових осіб за порушення прав людини, для чого мають також бути внесені відповідні зміни до чинного законодавства [3, с. 4–21].

Побудова правової держави в Україні знаходиться на етапі формування, і її становлення потребує виконання певних завдань як у сфері правової культури населення так і у сфері свобод людини. З точки зору державних діячів, політиків та науковців основними завданнями у сфері прав людини є наступні: врахування особливостей правових інститутів та процедур захисту прав людини, знання традицій правових уявлень, особливостей, правосвідомості населення; створення систе-

ми механізмів та процедур, що гарантують суб'єктивні права на основі об'єктивного, заснованого на праві порядку державної діяльності; створення певного механізму взаємодії людини і влади за якою людина є рівноправним партнером держави беручи участь у контролюванні діяльності органів державної влади; створення на загальнодержавному рівні системи засобів правового, організаційного та морального характеру, що забезпечить глибоку повагу до прав, свобод і інтересів людини у суспільстві; встановлення відповідальності посадових осіб за неефективне гарантування прав людини; формування громадянського суспільства заснованого на засадах рівноправності; подолання протистояння між гілками влади; підвищення ролі судових органів і основної ланки судової системи – Конституційного Суду України; вдосконалення механізмів та процедур захисту щодо забезпечення прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

Виходячи із вищенаведеного, можна стверджувати, що для правової держави, а значить і для України, принцип верховенства права визначає умови життєдіяльності усього суспільства. Та на жаль, існує чимало проблем, як свідчить, зокрема, досвід Конституційного Суду України, і у юридичному механізмі реалізації конституційних положень, які закріплюють права людини. Тому процес побудови демократичної держави вимагає проведення правових, організаційних, структурних та інших засад функціонування усіх інститутів у відповідність з новими умовами їх діяльності та розвитку. А саме головне, що повинно відбутись, це реформування системи державної влади і місцевого самоврядування – конституційна, адміністративна, судово – правова, комунальна і регіональна реформи, які складають суть державотворчих процесів в Україні [4, с. 6]. На мій погляд, ще реально не має комплексного відпрацювання механізму проведення даних реформ у повному обсязі, або ж існують в нашій державі певні структури які гальмують цей процес. Потрібно відпрацювати сам підхід до реалізації і втілення проведення в життя цих реформ. Здається, склалась дуже непроста ситуація в Україні, зрозуміло що реформи – це державна справа, але осторонь стоїть наш народ, і що саме головне, терпеливо і зважено чекає, плекаючи надію на краще життя. А це ще раз говорить про те, що загальний рівень правосвідомості у суспільстві дуже низь-

кий. Потрібно розвивати і вдосконалювати природну модель розуміння конституційного права, яке переважає у розвинутих країнах західної демократії, та створювати специфічну культуру конституційних прав. Захист прав людини на підставі Конституції України потребує всебічних зусиль науковців і практиків.

Головна проблема, що перешкоджає проведенню правової реформи в Україні, особливо у сфері захисту конституційних прав людини і громадянина, спричинене не повільним економічним розвитком, та не стабільним політичним становищем, а відсутністю правової культури належного рівня, особливу увагу до осіб, які причетні до законотворення, невідповідністю праворозуміння наших правників, представників, української юридичної еліти. Людина, яка володіє правовою культурою, усвідомлює недосконалість правової системи і повинна прагнути до її зміни. Володіючи правовою культурою, особливість не тільки знає та розуміє право, правові явища, але може їх оцінити з точки зору загальнолюдських правових цінностей; а в подальшому реалізувати свої права та обов'язки на практиці.

Література

1. Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – С. 263.
2. Алексеев С. С. Право: опыт комплексного исследования. М.: Статут., – 1999. – С. 613.
3. Н. І. Карпачова Міжнародні стандарти у галузі прав і свобод людини та проблеми їх реалізації в Україні // Право України. – 2009. – № 4. – С. 4–21.
4. Кампо В. Українські реформи: політика і право. – Київ. – 1995. – С. 6.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Резолюція 2200А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 р. Ратифікований Українською РСР згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19 жовтня 1973 р. № 2148.
6. Загальна декларація прав людини. Резолюція 217А (II) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р.
7. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: Підручник-К.: Правова єдність. Всеукраїнська асоціація видавців, 2008. – С. 170–174.
8. Огородник А. Механізм забезпечення прав і свобод людини та принципи законності в Україні // Право України. – 2008. – № 6. – С. 14.
9. Лукашева Е. А. Права человека М.: Изд-во «Норма», 2002. – С. 92–93.

Н. В. Пильгун

Права человека в условиях государственного созидания на современном этапе.

В статье автор рассматривает вопросы прав человека и проблемы их реализации, влияние Конституционного Суда Украины на механизм защиты прав человека. Автор обращает особое внимание на значимость и роль правовых реформ по защите конституционных прав человека и гражданина в Украине.

N. V. Pylgun

Human rights in the context of modern state.

In the article the author reviews the problems of human rights and their implementation, impact of the Constitutional Court of Ukraine on the mechanism for protecting human rights. Author obraschaet Particular attention to the importance and role of the justice reforms to protect the конституционных human rights and citizens in Ukraine.